

SPREKEND I

'Ik had geen ogenblik twijfel of ik mee zou gaan'

Jaap Wisse

Op 11 augustus 1944 werd in Den Haag een manifest voorgelezen, dat de geschiedenis zou ingaan als de *Acte van Vrijmaking of Wederkeer*. Een van de mensen die aanwezig waren bij het voorlezen ervan door prof. dr. K. Schilder, is mevrouw C. Brandsen uit Rotterdam. Zij heeft op die vergadering stenografische verslagen gemaakt van wat er uitgesproken is. Ze is nu 85, maar herinnert zich alles nog levendig. Ik sprak met haar over haar ervaringen. We kwamen tijd tekort.

"Het is een lang proces hoe ik bij deze gebeurtenis betrokken geraakte. Eigenlijk ging het allemaal heel geleidelijk. Toen ik negentien jaar was en ik nog in Delfshaven woonde, kwam Schilder daar als dominee. Je hoorde direct een ander soort preken, meer verbondsmatig, minder kuyperiaans. Zo raakte je georiënteerd op Schilder. Ik ging De Reformatie lezen en volgde toen ook de polemiek met H.H. Kuyper en Hepp en zo. Zodoende kwam ik achter Schilder te staan, theoretisch, maar je had er absoluut nog geen idee van dat het aanging op een kerkscheuring, net zomin als Schilder zelf en al die anderen. Niemand dacht toen: de kerk is fout en we moeten aansturen op een reformatie of zo. Nee, we vonden het best prettig in de kerk. Eigenlijk keken we achteraf gezien te mooi tegen de kerk aan. Wat we nu als fouten zien, zagen we toen helemaal niet."

Hoe bent u daar dan achter gekomen?

"Door Schilder hè. Hij wees erop dat een aantal zaken niet goed waren. Hij vond niet dat er een andere kerk moest komen hoor, maar hij wilde de foute dingen eruit werken. Onder wat hij zei, kon je eigenlijk niet uit, ik kan me herinneren dat dat goed z'n beslag op je legde. Het klemde op je, het Woord. En dat was juist mooi. Mijn vader was tegen de veronderstelde wedergeboorte, maar op catechisatie, die we van een kuyperiaan kregen, leerden we juist het tegenovergestelde. Men liet het gewoon toe, omdat men er niets tegenover kon stellen. Schilder kon dat wel. Maar als negentienjarige wist ik daar niet zoveel van en ik kon het ook niet zo goed uitleggen. Die kennis groeide langzamerhand, zelfs nu leer ik nog allerlei dingen die ik toen niet wist.

Zo zei men ook van de oude kerk dat die 'gearriveerd' was, maar ik begreep nooit goed wat men daarmee bedoelde. Bavinck had bijvoorbeeld net een gereformeerde dogmatiek geschreven en men meende dat daarmee alles was gezegd. En zo had ik een catechisatieschriftje waar ik allerlei aantekeningen in maakte en ik dacht toen dat ik er ook alles van afwist. Ik was óók een beetje gearriveerd eigenlijk! Dat weet ik nu hè, vlak na de Vrijmaking nog niet zo. Maar dat was een lang proces. Toen we ons uiteindelijk vrijmaakten, wisten we overigens wèl waar het om ging hoor."

Hoe bent u uiteindelijk vrijgemaakt geworden?

"Toen Schilder in '44 werd geschorst en afgezet, waren er nog helemaal geen plannen voor een afscheiding. Er was een comité Kouwenhoven in Voorburg, dat ons op de hoogte hield van de kerkelijke ontwikkelingen. Je moet goed begrijpen, het was oorlog en er was geen kerkelijke pers. Op initiatief van de heer Kouwenhoven kwamen Schilder en die achter hem stonden, op 4 augustus 1944 bij elkaar om te overleggen wat moest gebeuren in deze situatie. Er zou een vergadering bijeen worden geroepen en een manifest worden opgesteld. De bijeenkomst zou op 11 augustus plaatsvinden in een klein zaaltje in Den Haag. Men verwachtte niet zoveel mensen, want ook het reizen werd door de oorlog belemmerd. Het zaaltje bleek echter te klein, waardoor er uitgeweken moest worden naar de grote Lutherse kerk.

Tot ieders verbazing was ook prof. Schilder onder de aanwezigen. Nadat ds. Knoop in zijn openingswoord had gesproken over de vraag hoe nu verder moest, sprak ook Schilder en las het manifest voor onder de titel *Acte van Vrijmaking en Wederkeer*. Toen begrepen wij pas, dat het op een Vrijmaking aanging. Op weg naar die bijeenkomst was daar nog geen woord over gewisseld. Pas op dát moment wisten we dat het om een kerkscheuring ging. Je kunt het vergelijken met de Reformatie hè. Luther was het er van tevoren ook niet om te doen een kerkscheuring tot stand te brengen. Ook de aflaathandel was niet de enige reden om te reformeren. Het was slechts de druppel die de emmer deed overlopen. Zo was in de Vrijmaking de veronderstelde wedergeboorte ook niet het enige punt waarop het brak. Schilder heeft tot het laatste geprobeerd om het goed te houden. Hij wilde de kerk van binnenuit reformeren en heeft tot op het laatste moment gemeend dat dat kon. De Here heeft op een gegeven moment duidelijk gemaakt dat het toch moest breken. Voor mij is het echt een werk van de Here geweest en niet van de mensen!"

Wat ging er door u heen, toen u besepte dat het ging scheuren?

"Ik was verbaasd, maar ik had geen ogenblik twijfel of ik al of niet mee zou gaan. Geen ogenblik, ik was er meteen voor. De synodebesluiten vonden we vreselijk, hoewel we hierdoor toch niet gingen denken dat een scheuring nodig was. We werden eigenlijk gedwongen door de afzetting van Schilder. Het verlaten van de kerk deed niet echt pijn, we voelden het meer als een bevrijding."

Hoe moeten we de Vrijmaking volgens u herdenken?

"In het algemeen interesseren mensen zich minder voor de kerkgeschiedenis, denk ik. Maar onder jongeren is er al geen belangstelling meer voor de Vrijmaking. Zo'n herdenkingsbijeenkomst op 27 augustus in Apeldoorn, je mag niet zeggen dat het je niet interesseert. We moeten ontzettend dankbaar zijn dat we niet meer in die oude kerk zitten, als je kijkt wat daar nu geleerd wordt. Daarom móet het je interesseren en daarom móet je er dankbaar voor zijn. Zo pieterig klein begonnen en nu, hoeveel hebben we wel niet..."